

Ευρωπαϊκό πρωτάθλημα άθλητισμού

Τό Ευρωπαϊκό πρωτάθλημα Στίβου, που θα γίνει 6-12 Σεπτεμβρίου στο νέο Όλυμπιακό Στάδιο της Αθήνας, συμπιπτει με τόν έορτασμό τού χρυσού Ιωβηλαίου τού Θεσμού.

Πριν 50 χρόνια, στούς Όλυμπιακούς Αγώνες τού Λός Άντζελες, ή Παγκόσμια Όμοσπονδία Άθλητισμού δέχτηκε πρόταση τού Δρ. Σίλβαν Στάνκοβιτς, πρόεδρου τής Ουγγρικής Όμοσπονδίας Στίβου, για τήν καθιέρωση τών Πανερωπαϊκών Αγώνων. Οι στόχοι αυτής τής διοργάνωσης δέν είναι διαφορετικοί από εκείνους τών Όλυμπιακών ή άλλων μεγάλων αγώνων. Αποθλέπουν στήν ειρηνική συνύπαρξη και στή σύσφιξη τών δεσμών τών Ευρωπαϊκών λαών μέσω τού Άθλητισμού.

Όπως οι Όλυμπιακοί έτσι και οι Πανερωπαϊκοί είναι επίσης στενά συνδεδεμένοι με τήν ιδέα τής προώθησης τών πολιτιστικών θεμάτων. Όπως ακριβώς δηλαδή συνέβαινε και στίς αρχαίες Όλυμπιάδες.

Κάθε μεγάλη άθλητική γιορτή, σάν τούς Πανερωπαϊκούς, συνοδεύεται από πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Στούς Πανερωπαϊκούς τής Αθήνας θ' αγωνιστούν περισσότεροι από χίλιους άθλητές και άθλητρίτες.

Γιά πρώτη φορά στήν ιστορία τού θεσμού θα πάρουν μέρος 31 χώρες. Ένας άριθμός ρεκόρ.

Οι πρώτοι Πανερωπαϊκοί έγιναν τό 1934 στό Τορίνο. Η συμμετοχή όμως ήταν περιορισμένη. Άπουσίαζαν ή Μεγ. Βρετανία, ή Σοβ. Ένωση και άλλα κράτη.

Στήν επόμενη διοργάνωση τό 1938 στό Παρίσι ή Μ. Βρετανία παρουσίασε άθλητές τής στούς άγώνες αλλά άπουσίασε πάλι ή Σοβ. Ένωση. Λόγω τού πολέμου δέν έγιναν οι Πανερωπαϊκοί τό 1942. Ξανάρχισαν τό 1946 στό Όσλο.

Έκει έκανε τήν πρώτη εμφάνισή τής ή Σοβ. Ένωση. Άπουσίασε όμως αυτή τή φορά ή Γερμανία. Η ίδια χώρα δέν ήταν και στίς Βρυξέλλες τό 1950. Τό 1954 στή Βέρνη παρουσιάστηκαν μόνο άθλητές τής Όμοσπ. Γερμανίας.

Τό 1958 όμως στή Στοκχόλμη εμφανίζονται για πρώτη φορά σέ Πανερωπαϊκούς δύο γερμανικές ομάδες. Μιά τής Όμοσπονδιακής και μία τής Λαϊκής Δημοκρατίας.

Τό 1962 φιλοξένησε τούς Πανερωπαϊκούς τό Βελιγράδι και τό 1966 ή Βουδαπέστη. Η επόμενη οργάνωση έγινε τό 1969 στήν Αθήνα. Τό 1971 ήλθε ή σειρά τού Έλσινκι για ν' αρχίσει πάλι ο κύκλος κανονικά από τούς άγώνες τής Ρώμης τό 1974.

Έτσι έχουμε τούς 12ους Πανερωπαϊκούς τό 1978 στήν Πράγα και σέ λίγες μέρες τούς 13ους πάλι στήν Αθήνα.

Σ' ένα καινούργιο Στάδιο που φιλοξένησε νά φιλοξενήσει και τούς Όλυμπιακούς Αγώνες τό 1996.

Τό Άργος διατηρητέο

Μαζί με τούς στρατώνες τού Καποδίστρια ένα μεγάλο τμήμα τής παλιάς πόλης τού Άργους κριθηκε διατηρητέο. Σπίτια και κρήνες θα σωθούν από τή σύγχρονη μαγία καταστροφής, χαρίζοντας στήν πόλη τού Άργους τήν ιστορική τής όψη που λίγο έλειψε νά καταστραφεί άνεπαρόρθωτα (βλ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ 2, σελ. 74-90).

Σημαντικά εύρηματα στή Λίνδο

Στή Λίνδο τής Ρόδου άποκαλύφθηκε πρόσφατα ταφικό μνημείο. Η πρόσψη του κοσμείται από μία κιονοστοιχία και διατηρεί ύπολειμμα θρηγικού. Στο ταφικό αυτό μνημείο βρέθηκαν πολλά πύλινα ειδώλια.

Ένα ένδιαφέρον συνέδριο

15 με 18 Νοεμβρίου 1982 θα γίνει στή

Valbonne τής Γαλλίας συνέδριο με θέμα τήν όχύρωση και τή θέση τής στήν πολιτική και κοινωνική ιστορία τού ελληνικού κόσμου: αποτελέσματα τών έρευνών και προβλήματα μεθολογίας.

Πληροφορίες: CRA-CNRS

Valbonne Γαλλία

VIII Διεθνές Έπιγραφικό Συνέδριο

4 με 10 Όκτωβρίου 1982, θα γίνει στήν Αθήνα τό 10ο Διεθνές Έπιγραφικό Συνέδριο. Με τήν εύκαιρία αυτή, θα ξαναοιουν οι αίθουσες τής Έπιγραφικής Συλλογής τού Έθνικού Άρχαιολογικού Μουσείου που είχαν κλείσει λόγω καταστροφών που είχαν ύπαστει από τούς πρόσφατους σεισμούς.

Τά αρχαία και ο Άρχαιολογικός Νόμος

Όποιος βρει αρχαία σέ ιδιόκτητο χώρο του, μπορεί νά τά κρατήσει και νά τά μεταβιβάσει με τήν προύθεση ότι θα τά δηλώσει στήν αρμόδια ύπηρεσία τού Υπουργείου Πολιτισμού, σύμφωνα με τόν Άρχαιολογικό Νόμο. Τό θέμα αυτό διεκρινίστηκε πρόσφατα και με άπόφαση τού Άρειου Πάγου.

Έκκλησιαστικό Μουσείο στήν Άλεξανδρούπολη

Με τή φροντίδα τού μητροπολίτη Άλεξανδρούπολης συγκεντώθηκαν και στεγάστηκαν, σέ νεοκλασικό κτίριο τής πόλης, εικόνες, εκκλησιαστικά σκεύη, ευλόγηματα και άλλα πολύτιμα άντικείμενα που κινδύνευαν από τούς αρχαιοκάπηλους. Στήν προσπάθεια αυτή συνέβαλαν και προσφορές ιδιωτών.

Έκθεση άρχαιού πορτραίτου

Στό Ιστορικό Μουσείο τής Βέρνης που γιορτάζει τά 25 χρόνια από τήν ίδρυση του, οργανώνεται από τίς 6-11-1982 ως τίς 6-2-1983 έκθεση ελληνικών και ρωμαϊκών πορτραίτων από έλαβετικές συλλογές. Από τίς 8 ως τίς 11 Νοεμβρ. 1982, παρήλληλα με τήν έκθεση θα πραγματοποιηθεί, στό Παν/μιο τής Βέρνης, ένα συμπόσιο με θέμα «Ελληνιστικό και ρωμαϊκό πορτραίτο».

Θολωτός τάφος στη Λακωνία

Στην Πελλάνα Λακωνίας, αποκαλύφθηκε ο μεγαλύτερος γνωστός ως τώρα θολωτός τάφος με διάμετρο 10μ. Χρονολογείται στην περίοδο 1500-1300 π.Χ και θεωρείται μνημείο σημαντικής αξίας για την ταφική αρχιτεκτονική, καθώς και για την επίλυση των τεχνικών προβλημάτων της κατασκευής του.

Ή αγορά της Αθήνας

Η κεντρική αγορά της Αθήνας, στην οδό Αθηνών, γιόρτασε φέτος τα εκατό χρόνια της. Χτίστηκε το 1882 και τώρα γίνονται έργασιες για την απομάκρυνση των πρόσθετων κτισμάτων ώστε να αναδειχθεί ο μνημειακός χαρακτήρας του κτιρίου.

Υποβρύχια αρχαιολογία

Οι θησαυροί των θαλασσών μας, σύντομα θ' άρξισουν να διερευνώνται συστηματικά για τόν έντοιασμό και την ανέκλυση αρχαίων ναυαγίων. Μέ την εγκατάσταση Κέντρου Έρευνών Υποβρύχιας Αρχαιολογίας στο μεσαιωνικό κάστρο της Πύλου και με την προμήθεια βαθυσκάφους (τύπου Κουστά) κατάλληλα επανδρωμένου με έπιστημονικό προσωπικό, έλπίζεται ότι θα άρχισι νέα περίοδος στον τομέα της Ένάλιας Έρευνας. Στο σκοπό αυτό θα συμβάλλει και η σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την προστασία, την έρευνα και την ανάδειξη των θησαυρών της θάλασσας.

Πρωτοελλαδικό νεκροταφείο στη Μάνικα Χαλκίδας

Τάφοι λαξευμένοι στο φυσικό βράχο σε σχήμα τραπέζιου που μιμούνται κυκλαδικά πρότυπα, αποκαλύφθηκαν έξω από τη Χαλκίδα. Οι περισσότεροι τάφοι είναι ουλλημένοι, υπάρχουν όμως και άρκετοι με κτερίσματα, όπως πηλίνα και μαρμάρινα άγγελα με ισχυρές επιδράσεις από κυκλαδική νοοτροπία. Το νεκροταφείο που θεωρείται εξαιρετικής σημασίας και άπλόναται από μεγάλη έκταση, κινδυνεύει από λαθραίες άνασκαφές που γίνονται στην περιοχή.

Άθλητισμός και πολιτική στην αρχαιότητα

Μέ την άνάληψη των καθηκόντων του, ο νέος Διευθυντής της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών, Καθηγητής Στήβεν Μίλλερ, έκανε μία όμιλία με θέμα τή σχέση άνάμεσα στα μεγάλα άρχαία Έρα, στα όποια τελούσαν Πανελλήνιοι άγώνες, και στην πολιτική που άκολουθούσαν οι Μακεδόνες μονάρχες κατά τόν 5ο και 4ο αι. π.Χ. Ειδικότερα στη Νεμέα παρατηρείται στους χρόνους του Φιλίππου, μία έντονη οικοδομική δραστηριότητα: Πάνω στα έρείπια του παλιού ναού του Διός, χτίζεται νέος, οίκηματα στα νότια του Έρου, ναόςκος στα βόρεια, λουτρό, ό καλούμενος Ξενάδος, κ.ά. Ό όμιλητής ένόμασε τήν άναβίωση των Άγώνων της Νεμέας, κατά το δεύτερο μισό του 4ου αι., μέσα στα πλαίσια της πολιτικής του Φιλίππου, ό όποιος, δείχνοντας ένιαφέρον για τή Πανελλήνια Έρα τής κεντρικής και τής νότιας Έλλάδας και σεβόμενος τήν θρησκευτική και άγωνιστική τους άδοση, κερδίζει τήν εύνοια του ύπολοιπου έλληνικού κόσμου.

Συνάντηση για τήν Πακιστανική αρχαιολογία

Τό Μάρτιο του 1982 έγινε στο Peshawar συνάντηση με θέμα τή αρχαιολογικά ζητήματα του Πακιστάν. Άνάμεσα στα άλλα έγιναν άναφορές για τήν χρονική περίοδο 100 π.Χ. - 700 μ.Χ. που έχει νά παρουσιάσει πλούσια Έλληνοβουδιστική τέχνη.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Τό Γ΄ Πανελλήνιο Ίστορικό Συνέδριο

Άπό τής 29 ως τής 30 Μαΐου ή Έλληνική Ίστορική Έταιρεία διοργάνωσε και φέτος στη Θεσσαλονίκη το τρίτο έτήσιο συνέδριό της με θέματα που κλύψωσαν διαχρονικά τό μεγάλο φάσμα τής Έλληνικής Ίστορίας.

Στό δίημερο αυτό των συνεδριάσεων παρουσίασαν τής έργασίες τους 25 περίπου όμιλητές που έβασαν και

νούργιους προβληματισμούς και έρεθίσματα στη μελέτη και άντιμετώπιση των ιστορικών θεμάτων. Οι άνακωνώσεις, χωρίς νά άποτελούν κάποιες ενότιπτες στο χρόνο ή στο χώρο, άναφέρθηκαν στην Άρχαιότητα, τό Βυζάντιο, τή Τουρκοκρατία και τούς Νεότερους χρόνους.

Στην αρχαιότητα άφιερώθηκαν δύο μόνο όμιλίες. Ή μία άφορούσε στις «Σχέσεις του Σκυθικού Βασιλείου τής Κριμαίας και τής Ρόδου τόν 2ο αι. π.Χ., με βάση έπιγραφικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες» (Β. Κοντορίνη). Ή δεύτερη στο «Μελλοντικό Σύνταγμα άρχαίων έπιγραφών από τή Δ. Μακεδονία» (Δ. Σαμψάρης), με ιδιαίτερα ένδιαφέροντα άποτελέσματα για τό χώρο αυτόν. Ή μελέτη μιάς σειράς έπιγραφών όδήγησε τόν όμιλητή στην καταγραφή των λατρευόμενων θεοτήτων και στο συμπέρασμα ότι στη Δ. Μακεδονία κατά τή Ρωμαϊοκρατία θε άδixτκαν ούτε οι έλληνικές λατρείες, ούτε ή έλληνογλώσσα, μιά και οι έπιγραφές ήταν όλες γραμμένες στο έλληνικά.

Πλουσιότερες σε άνακωνώσεις ύπήρξε ό τομέας τής βυζαντινής ιστορίας. Άναφέρουμε ένδεικτικά μερικές από αυτές: «Άθμοι και Δημοκρατία στο Βυζάντιο. 4ος-9ος αι.» (Δ. Μισού). Ή επανεξέταση των γνωστών πηγών και πληροφοριών όδήγησε στο συμπέρασμα ότι και στο Βυζάντιο ό δήμος ήταν ρυθμιστής τής Δημοκρατίας. Ό καθορισμός των οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών προσανατολισμών των δήμων συμβάλλει στη διερεύνηση των κοινωνικών και θρησκευτικών έπιλογών τους, δίνοντας έλλiπείδες για έπίλυση προβλημάτων όπως οι σχέσεις κράτους και έκκλησίας στην περίοδο τής Εικονομαχίας. Θέματα παιδείας στο Βυζάντιο του 10ου αι., με άφομή τις έπιστολές του «Άνώμου Καθηγητή» του Λονδίνου, (Μ. Μαρκόπουλος) ύπήρξαν από τής πιο ζωντανές παρουσιάσεις. Παρά τήν πρόδρομη μορφή τής έρευνας από τή μελέτη των έπιστολών ήρθαν στο φώς, έκτός από τό πλούσιο προσωπικό υλικό, στοιχεία για τή θέση των λογίων στη βυζαντινή κοινωνία, τή μορφή τής εκπαίδευσης τής δειδασκόμια μαθημάτων, τό κόστος των σπουδών.

Έπίσης προβλήματα σχετικά με τό μονοχριστό στην Έλλάδα άναπτύχθηκαν στο συνέδριο. Ή «Ίδρυση των άλλογενών μονών στον Άβω» (Δ. Ναστάς) και οι άρχές του κοινοδικαίου

μοναχικού θίου στον 9ο και 10ο αι. στην Αίτωλοακαρνανία. (Β. Καταράς). Τά διατηρημένα στοιχεία από έρεισμαμένο βυζαντινό μοναστήρι στην Κακή Σκάλα Κλόκοβας οδήγησαν τόν όμιλητή σέ όρισμένες σκέψεις γύρω από τήν όργάνωση του και τήν ιστορία του μοναχισμού στήν περιοχή πού, όπως μαρτυρούν οι μοναστηριακές έγκαταστάσεις στό όρος Βαράσσοβα, ιδιαίτερα εύνόησε τό μοναστικό ρεύμα από τόν 10ο αιώνα.

Έκτός από τά παραπάνω θέματα, και άλλα πιό ειδικού περιεχομένου παρουσιάστηκαν κατά τό διήμερο αυτό. «Συνοδικό έγγραφο του Νοεμβρίου 1367» (Β. Νεράτζη), «ό Βεροιώτης μοναχός και όσιος Νικόδημος, τρίτος μυροβλήτης της Θεσσαλονίκης, 13ος-14ος». (Γ. Χιονίδης), «Προβλήτα της Βυζαντινής παρουσίας στήν περιοχή του Δούναβη» (Ε. Βρανούση) και «Πρωτοβουλγαρικές επιγραφές» (Μ. Πελεκίδου).

Στά πλαίσια της βυζαντινής ιστορίας θά μπορούσαμε νά εντάξουμε τήν πρωτότυπη και πολύ ενδιαφέρουσα ανακοίνωση «γιά τοπογραφικά ζητήματα της Θεσπικίας» (Β. Δημητριάδης). Χάρη σ' ένα ακριβώς χρονολογημένο τούρκικο τεφέρι του 1478, ήρθαν στό φώς πολύτιμα στοιχεία γιά όρισμένες χριστιανικές συνοικίες της πόλης λίγο μετά τήν άλωση της.

Τό μεγαλύτερο όμως μέρος του συνεδρίου άπασχόλησαν θέματα του νεότερου ελληνισμού, απόδειξη της έμφασης πού δίνεται τελευταία στή νεότερη ιστορία και στό σύγχρονο πρόβλημά μας. Μελετήθηκαν θέματα οικονομικής λειτουργικότητας των ένασχολήσεων της εκκλησίας στό χρόνο της τουρκοκρατίας. «Τά οικονομικά του Πατριαρχείου 'Ιεροσολύμων 16ος-άρχης 18ου αιώνα». (Κ. Χρυσοχόιδης). Έξετάστηκαν «Δημογραφικά πρόβλήματα του 'Ελληνισμού κατά τήν τελευταία προεπαναστατική περίοδο (Χ. Πατριλέλης). 'Η εκτίμηση του αριθμητικού μεγέθους βασίστηκε σέ όρισμένες πηγές: τά περιηγητικά κείμενα, τίς διπλωματικές και στρατιωτικές πηγές, τίς εκκλησιαστικές καταγραφές και τήν αναδρομική καταγραφή επί Καποδιστρια. Μιά άλόκληρη ένότητα αποτέλεσαν ζητήματα συμφωνιών και Διπλωματικής 'Ιστορίας όπως: «Οι συμφωνίες της Φιλικής 'Εταιρείας μέ τούς πολιτικοστρατιωτικούς κύκλους της Βλαχίας στίς παραιμένες του 1821» (Κ. Χατζόπου-

λος), «'Η Ρωσία και ή ελληνική 'Επανάσταση του 1821-1822» (Κ. Παπουλίδης), «'Η πολιτική του Βατικανού στό Βαλκάνια κατά τόν 19ον αιώνα» (Κ. Πάτελος), «'Η άλυτρωτική πολιτική της 'Ελλάδος κατά τήν Κρητική 'Επανάσταση 1860-1869» (Κ. Σβολόπουλος) και τό «Βαυαρικά δάνεια και ή επέμβαση του Βισμάρκ στήν ελληνικοτουρκική διαμάχη του 1878-1881» (Γ. 'Ιωννίδου).

Τελειώνοντας, προσθέτουμε και μερικά ακόμα θέματα πού ξεχωρίσαν από τά αυστηρά πλαίσια της ιστορικής έρευνας: «'Η πρώτη μετάφραση όλόκληρης της 'Οδύσσειας στό αλβανικό (1881) από τόν γιατρό και λόγιο Παναγιώτη Παπακωστόπουλο» (Ι. Παπαδριανός) έδωσε τήν εύκαιρία στόν μελετητή νά μιλήσει γιά τήν ακτινοβολία και συμβολή των άρχαίων ελληνικών γραμμάτων στήν πνευματική ζωή των Σέρβων. 'Εμπεριστατωμένη και πρωτότυπη σέ θέματα όρολογίας ύπήρξε και ή εργασία πού άφορούσε στό «Ρόλο και τήν πρόέλευση των οσμάτων άτάκτων στην 'Ελλάδα κατά τόν 19ον αιώνα» (Ι. Κολλοπούλου) μέ αναφορές κυρίως στήν γεωγραφική περιοχή της ηπειρωτικής 'Ελλάδας.

Μαρία Καμπούρη-Βασιούκου

3ο Διεθνές Συμπόσιο του Σουηδικού 'Αρχαιολογικού 'Ινστιτούτου

'Από τό Σουηδικό 'Αρχαιολογικό 'Ινστιτούτο όργανώθηκε τό 3ο Διεθνές Συμπόσιο, μέ θέμα «Μινωική θαλασσοκρατία: Μύθος και πραγματικότητα», Αθήνα 31/5-5/6-1982.

Τά εύρηματα των άνασκαφών πού συνεχώς έρχονται στό φώς — άνάμεσα στό όποια ξεχωριστή θέση κατέχουν εκείνα από τό 'Ακρωτήρι στή Θήρα — άλλα και τά συμπεράσματα από τήν έρευνα, θέτουν πάνω σέ νέες θάσεις τό πρόβλημα της μινωικής θαλασσοκρατίας και άμφισβητούν τό ρόλο της Κρήτης στόν Αιγαϊακό χώρο.

Οι άπόψεις των έπιστημόνων αντιδιαστέλλονται σχετικά μέ τό καθεστώς πού καθόριζε τίς σχέσεις άνάμεσα στήν Κρήτη και τά νησιά του Αι-

γαίου, κυρίως των Κυκλάδων.

'Ελέγχουν οι Μινωίτες, μέ τή δύναμη πού απορρέει από τό στόλο τους, τόν οικονομικό και πολιτιστικό χώρο του Αιγαίου ή άπλάς δρουν και κινούνται στό πλαίσιο των έμπορικών ανταλλαγών πού ένισχύει ή άναπτυγμένη ναυτιλία;

Τήν άποψη του ήγετικού ρόλου της Κρήτης ύποστήριξαν μεταξύ άλλων ό Καθ. Ν. Πλάτων μέ τήν άνακίνωση του: «Μινωική θαλασσοκρατία και τό χρυσό δαχτυλίδι του Μίνωα». 'Η σημασία της Κρήτης, ύποστηρίζει, άναφέρεται από τόν Θουκυδίδη και τεκμηριώνεται αρχαιολογικά από τά εύρηματα πού έχουν άποκαλυφθεί σέ σταθμούς-λίμνια της Μεσογείου έκείνης της έποχής. 'Εξ άλλου, τό χρυσό δαχτυλίδι του Μίνωα μέ κεντρικό θέμα τή θεά-προστάτιδα των θαλασσίων, συμβολίζει τή μινωική θαλασσοκρατία, ιδέα πού πέρασε ως τούς νεότερους χρόνους μέσα από διθυραμβικό όσμο του Βαχχυλίδη και ζωγραφική άπεικόνιση του Μύκωνα, πού άναφέρε ό Παυσανίας. 'Ο S. Hood μίλησε μέ θέμα «'Η μινωική θαλασσοκρατία τόν 16ο και 15ο αιώνα». 'Ο όμιλητής έξέριξε τή σημασία της Κνωσού, κάτω από τό έλεγχό της όποιας βρισκόταν ή Κρήτη, πράγμα πού ένίσχυε τόν άποικισμό και τόν έπекτατισμό πάνω στίς άδύναμες διάσπαρτες γειτονικές κυκλαδίτικες ή έλλαδικές έγκαταστάσεις. 'Ο Καθ. Η. van Effenterre, μέ τήν ανακοίνωση του «'Η γλώσσα της θαλασσοκρατίας» ύποστηρίζει μία μετριопηθή άποψη. Σπριγγόμενη σέ γλωσσολογικά δεδομένα, ή έρευνα, θεωρεί ότι λιγότερο από 10% των ελληνικών ναυτικών όρων είναι ξένοι, σμηκτικό ή αλυπτιακό και άσφαλών έξι ινδοευρωπαϊκής καταγωγής. Τελικές άντίθετη άποψη εξέφρασε ό Καθ. Χρ. Ντούμας μέ τήν άνακίνωση του: 'Υπήρχε μινωική θαλασσοκρατία; 'Ανατρέπει σχέδον έξ όλοκληρου τόν ήγετικό ρόλο της Κρήτης, ύποστηρίζοντας ότι τά λίγα αρχαιολογικά δεδομένα (όστρακα κ.λπ.) φανερώνουν σχέσεις έπικοινωνίας και όχι εξάρτησης. 'Αντίθετα, μία κυκλαδική θαλασσοκρατία ένισχύουν τά πλούσια εύρηματα των άνασκαφών από τά νησιά. Τίς δύο αυτές βασικές άπόψεις ένίσχυσαν έπιμερώς άνακινώντας πού σπρίγγονται τά εύρηματα των άνασκαφών.

Κλαίρη Εύστρατιού

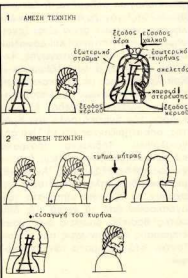

Σεμινάρια της Ίταλικής Αρχαιολογικής Σχολής

Από τις 19 ως τις 21 Μαΐου 1982 η Ίταλική Αρχαιολογική Σχολή όργάνωσε μία σειρά σεμιναρίων με τον Edilberto Formigli, συντηρητή στο Κέντρο Συντήρησης της Αρχαιολ. Έφορείας της Τοσκάνης. Ο Ε. Formigli υπήρξε υπεύθυνος για τη συντήρηση του Πολεμιστή Α του Ριάτσε. Με ασφάλεια εξέθεσε την τεχνική χύτευση των χάλκινων αγαλμάτων και τὰ προβλήματα συντήρησής τους, συνοδεύοντας τις εξηγήσεις του με πλούσιο φωτογραφικό υλικό (διαφάνειες).

Η τεχνική χύτευσης των αγαλμάτων του Ριάτσε.

Δέν υπάρχει πιά άμφιβολία πως η μέθοδος της κρηοτήξεως υπήρξε η μοναδική μέθοδος χύτευσης των μεγάλων χάλκινων αγαλμάτων στην Αρχαιότητα — από την αρχαία εποχή ως το τέλος τουλάχιστον της ρωμαϊκής περιόδου. Η τεχνική εξέλιξη δείχνει πως οι αρχαίοι κατασκεύαζαν τὰ χάλκινα αγάλματά τους έτσι, ώστε να είναι ελαφρά, δηλαδή με όσο το δυνατόν πιο λεπτά τοιχώματα, και ταυτόχρονα φρόντιζαν να εξουδετερώσουν τις αιτίες που προκαλούσαν άτελειες και κακοτεχνίες, όφειλονταν δέ στην χύτευση. Γι' αυτό, παρατηρούμε ότι πέρασαν από την άμεση στην έμμεση μέθοδο της κρηοτήξεως.

α) Άμεση τεχνική. Πάνω σ' έναν οσκελετό από αδερένες θέρνες ό καλλιτέχνης πλάθει με πηλό τό πρότυπό του — τό τελικό αντικείμενο δέ είναι κατά ένα περίπου έκαστο μικρότερο. Αυτό τό πηλίνο πρόπλασμα, αφού στεγνώσει ή ψηθεί, σκεπάζεται με ένα, όσο γίνεται πιο όμοιομορφο, στρώμα από κέρι. Τό όλο επικαλύπτεται από ένα παχύ στρώμα πυρίμαχο χύμα και ό εσωτερικός πυρήνας στερεώνεται στη θέση του. Η ραμμένης αυτή μάσα στεγνώνει, έτσι ώστε τό ένδοξο στρώμα του κεριού νά λειώσει — και νά φύγει από ειδικές όπες που έχουν ανοίξει στο έσωτερό στρώμα — όφθίνοντας στη θέση του ένα κενό. Τό κενό αυτό θά γεμίσει ό χυμός, τον οποίο θά χύσει, αέ ύνρη κατάσταση, ό τεχνίτης, από μία όπή που έχει όφηση στο άνω μέρος του. κάλυπτου (εικ. 1).

β) Έμμεση τεχνική. Αφού ό καλλιτέχνης κατασκευάζει τό πρόπλασμα με τις παραμέτρους του λεπτομερείες, τό αποτυπώνει σε γύφο ή πηλό. Τό αποτύπωμα αυτό γίνεται κατά τμήματα, ώστε να είναι όσο τό δυνατόν πιο λεπτομερειακό. Τά τμήματα αυτά έμπιστρώνονται έσωτερικά με κέρι — κέρι αέ ύνρη κατάσταση που άπλώνεται στην έπιφάνεια με πηλό. Υστερα τά τμήματα συγκολλούνται, ενώ στο έσωτερό κενό τοποθετείται ένας πυρήνας. Κατόπιν ακολουθείται ή ίδια διαδι-

κασία με την άμεση τεχνική (εικ. 2). Προτερήματα της έμμεσης ως προς την άμεση τεχνική: Είναι τό περισσότερο τεχνικά: 1) δίνει τη δυνατότητα να χυτευθούν χυριστά τά διάφορα μέρη ενός αγάλματος, με άετρηρία ένα τέλειο πρότυπο. 2) Τό πρόπλασμα μπορεί νά δουλειετεί με δύο διαφορετικούς πηλούς. 3) Τό κέρι στο έσωτερό της μήτρας (αποτυπώματος) στεγνώνει με πηλέο πιο όμοιομορφο και έτσι τά τοιχώματα του αντικείμενου γίνονται ίσοπαχα. Η μελέτη των παραστάσεων της «κύκλιος του χυτρίου» του Μουσείου του Βερολίνου (εικ. 3) επιβεβαιώνει την άποψη που πρώτος ό Ηαγνης διατύπωσε, ότι δηλαδή ή άμεση τεχνική χρησιμοποιήθηκε πάλι πριν από την έλληνιστική περίοδο. Στην κύκλιος αυτή φαίνεται καθαρά ζυγρωμένη ή σκηνή με τό δύο πόδια του αγάλματος χωρισμένα από τό υπόλοιπο σώμα.

Η προσεχτική εξέταση των αγαλμάτων του Ριάτσε επιβεβαιώνει τη χρήση της τεχνικής αυτής τουλάχιστον από τον 5ο α. π.Χ.: Τά μεσαία δάχτυλα στα πόδια των πολεμιστών παρουσιάζουν κάποια γυαλά και έχουν χυτευθεί χωριστά, συγκολληθήκαν

κατόπιν στά πέλαμα. 2) Στη δεξιά κνήμη του πολεμιστή Β παρατηρείται μία αλλοίωση, από την οποία θήκε οξείδιο σιδήρου-φανερή προέλευσή του από τις σιδερένιες θβργες που στήριζαν τόν πυρήνα στό κενό δωτετικό τής μήτρας. 3) Η μικροσκοπική ανάλυση του πηλού του πυρήνα δείχνει ότι έχει τοποθετηθεί σε στρώσεις — έχει χυθεί στό δωτετικό κενό τής μήτρας — και δέν είναι πλασμένος, όπως συμβαίνει μέ τήν άμεση τεχνική. 4) Τό πάχος τών τοιχωμάτων τών δύο άγαλματων του Ριάτος κυμαίνεται από 6 ως 11 χιλιοστά.

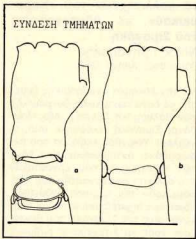
Έπιμέρους στοιχεία τών άγαλμάτων του Ριάτος.

Τό χρώμα του πηλού του πυρήνα δείχνει ότι ψήθηκε σε άναγκαγή άτμόσφαιρα. Άνάμεσα στό κεφάλι και τό λαίμό του πολεμιστή Α θρέθηκε κόκκινη πηλός, γεγονός που σημαίνει ότι στό σημείο αυτό υπάρχει ένωση τών δύο τμημάτων που είχαν χυτευθεί χωριστά.

Στό δωτετικό τών άγαλμάτων έχουν παραμείνει μερικά από τά καρφιά που στερώνταν τών πυρήνα (τομή 3 x 4 χιλ.). Και οι δύο πολεμιστές άποτελέστηκαν από τά ίδια χωριστά τμήματα: 1) κορμό, μπροστά και κνήμες, 2) πέλαμα, 3) μεσαίο δάχτυλο κάθε ποδιού χωριστά, 4) κεφάλι, 5) δεξιά θραχίονα, 6) δεξιά χέρι, 7) άριστερό θραχίονα, 8) άριστερό χέρι, 9) γεννητικά όργανα.

Τεχνική σύνδεση.

Τό σημείο σύνδεσης τών τμημάτων — δέν φαίνονται μέ γυμνό μάτι — ξεχωρίζουν μέ γ-γραφή και μέ ανάλυση του μετάλλου, γιατί τό κράμα του έχει πό χυμλό σημείο πήξης. Ενδιαφέρον γιά τήν ιστορία τής μεταλλουργίας παρουσιάζει τε-

χνική σύνδεσης του άριστερού χεριού του πολεμιστή Α μέ τόν κορμό (έκν. 4). Στίς θβργες τών δύο τμημάτων ά τεχνίτης σχημάτισε τέσσερις κολλήτριες, σά δοχεία. Μέσα στό «δοχείο» αυτό έχασε λευκόμα χαλλκό, θερμαίνοντας αναγκάσως τής έπιφάνειας που ήθέλε ά ένωση. Η τεχνική αυτή έπυώθηκε τήν έπιφάνεια έπαφής τών δύο τμημάτων — ανάκληση τεχνικής παρατήρησης μέ στό χάλκινο άγάλμα του Άρτεμισίου (στό Έθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο) — και έπιτέριε στό ά διαφορο μέρη του άγάλματος να φέρουν μεγαλύτερα θάρη και να άνάχουν στίς πέσις.

Τά κεφάλια τών άγάλματων.

Η σύνδεση ανάμεσα στό κεφάλι και τόν κορμό δέν είναι έμφανής — όπως αναμένουμε θρέθηκε πηλός στό θέση αυτή. Οι δώστριχοι έχουν κατασκευαστεί χωριστά και έπικολλήθηκαν στό κενό — έπίσης σε τριγωνική έπιφάνεια. Τό κρύνος, άντικεινικό τύπου, του πολεμιστή Β, χυτεύθηκε έπίσης ξεχωριστά. Κατό τίς εργασίες συντήρησης άκαλύφθηκε μία λεπτή εσοχή που διατρέχει τό γένιο του πολεμιστή και φτάνει στό ύψος τών άνωτών. Είναι φανερό ότι άπό αύτήν περνούσε ένα κομμάτι που στήριζε τό κρύνος. Τά χείλη τών πολεμιστών χυτεύθηκαν χωριστά, τό ίδιο και οι θηλέες τους, που σφηνιακατήθηκαν γιά να τοποθετηθούν.

Τά μάτια τών πολεμιστών είναι γιά μέν τόν Α από έλεφαντοκόκαλο (φαίνονται ίχνη φθορισμού). Στό σημείο του δακρυόενου αδένος έχει μείνει λίγη κόλλα σε ρόζ χρώμα. Γιά τόν Β τά μάτια ήταν από υαλίωμα.

Έπιθροβίσεις - Τελεσιπονήσεις.

Στήν Άρκαδίτιτα, οι έπιθροβίσεις τής έπιφάνειας γίνονται μέ μικρά τετράγωνα κομματάκια χαλλκού που σφηνιακατούνται έπίσης στό φθαμένο έπιφάνεια. Οι πολεμιστές έχουν περίπου 200 τέτοια «μαλώματα», μέχρι 1 χιλ. μέγεθος.

Η κλίση τής έπιφάνειας γίνονται πρώτα μέ ένα είδος κυρτής ήμιας και κατόπιν μέ έλαστικές ελας. Σέ σημεία που άπαιτούσαν πό έντονη έπιμόση, χρησιμοποιούνταν και πλαστικόφαλο σφουρί (βλ. εικ. 3 τήν «κόλλα του χυτηρίου»). Τά μαλάκι και τό γένιο ζανδοθυλούσαν γιά να φαίνονται πιο καθαρά οι ρίχνες. Τό χέρι του πολεμιστή Β προέρχεται από μεταγενέστερη έπίθροβισή αυτό είναι φανερό γιατί τό κράμα, από τό οποίο άποτελείται, περιέχει ύψηλό ποσοστό χαλλκού και ίχνη κοβαλτίου και άρχισε να διαβίεται από τόν 3ο αι. π.Χ. Προσεχτική παρατήρηση έδειξε ότι στό ύψος του ώμου υπάρχουν ίχνη συγκόλλησης μέ κυκλικές κολλήτριες.

Τεχνική συμπεράσματα.

Άν δέν προέρχονται από τό ίδιο έργο-γαπήρι, τά δύο άγάλματα του Ριάτος μαρτυρούν όπωσδήποτε μία κοινή τεχνική παράδοση. Αυτό δέν άποκλείει μία διαφορά ηλικίας τών δύο πολεμιστών 20-50 έτών, ένα διάστημα που γιά τήν άρχαία τεχνική, ή όποια έξελεσιόταν πολύ άργά, δέν έχει ιδιαίτερη σημασία.

Βιβλιογραφία

E. FORMIGLI, «Note sulla tecnologia nella statuaria bronzea greca del V sec. a. C.», *Prospectiva*, 23, ottobre 1980, pp. 81-86. C.G. MATTUSCHI, «The Berlin Foundry Cup: The Casting of Greek Bronze Statues in the Early Fifth Century B.C.», *AJA*, 84, 1980, p. 434-444.

Claudia Antonetti

BIBLIA

Ο αρχαίος κόσμος: Ανατολική λαοί και Ελλάδα ως το 323 π.Χ.

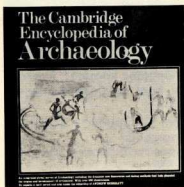
Βασ. Κρεμμυδάς - Σοφοκλής Μαρκιανός
Έγχειρίδιο Ιστορίας 1, Γνώση, Άθήνα 1982.

Τό βιβλίο αυτό είναι μία από τίς πέντε εργασίες που βιά άποτελέσουν τή σειρά «έγχειρίδια ιστορίας». Τό πρώτο βιβλίο τής σειράς αυτής ήταν ή «Νεότερη Ιστορία» (Βασ. Κρεμμυδάς, 1981). Πρόκειται, ίσως, γιά τό καλύτερο έγχειρίδιο, σχετικά μέ τόν άρχαίο κόσμο, που κυκλοφορεί στην Έλλάδα από Έλληνες συγγραφείς. Και οι δύο άρχαιολόγοι, και οι δύο έκπαιδευτικοί, διάλεξαν μία γλώσσα στρωτή και εύχάριστη γιά να παρουσιάσουν τίς γενικές μεγάλες γραμμές του άρχαίου κόσμου, μέσα από τίς 363 σελίδες του βιβλίου τους. Η εργασία αυτή δέν πρέπει να λείπει από καμία βιβλιοθήκη όσων αγαπούν τήν ιστορία και τήν άρχαιολογία.

Άνθολόγημα θησαυρών του Έθνικού Μουσείου.

Χρήστου και Σέμνης Καρούζου
Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικής Τραπέζης, Άθήνα 1981.

Πρόκειται για ένα λεύκιμμα με έκδοση από τα σπουδαιότερα έργα του Έθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Η συγγραφή του άρχισε το 1964 από τον Χρήστο και τη Σέμνη Καρούζου. Ο πρώτος θάνατος του Χ.Κ. ανάγκασε τη Σ.Κ. να αναλάβει, μόνη της, όλο το βάρος της έκδοσης αυτής. Το λεύκιμμα αυτό δεν αποτελεί μόνο χαρά των οφθαλμών, είναι ένας εξαιρετος οδηγός, ένα επιστημονικό σύγγραμμα με πλούσια και ενημερωμένη βιβλιογραφία. Πάντοτε σύμφωνο με την παράδοση των εκδόσεων της Έθν. Τραπέζης ή εμφάνισή του λευκώματος είναι εξαιρετική.

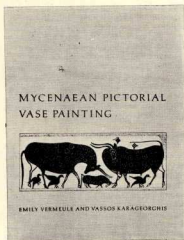

The Cambridge Encyclopedia of Archaeology
 έκδ. Andrew Sheratt
 Crown Publishers, inc. Cambridge University Press, New York 1981.

Μία ύποδειγματική έγκυκλοπαίδεια της αρχαιολογίας, πλούσια εικονογραφημένη με φωτογραφίες, σχέδια και χάρτες. Γραμμένη από κορυφαίους επιστήμονες είναι ένα απαραίτητο βοήθημα για όσους αγαπούν την αρχαιολογία.

Mycenaean Pictorial Vase Painting
 Emily Vermeule - Vassos Karageorghis
 Harvard University Press, Massachusetts - London 1982

Τά εικονικά ζωγραφιστά μυκηναϊκά αγγεία (1400-1150 π.Χ) που έχουν διασωθεί είτε άκερα είτε σε θραύ-

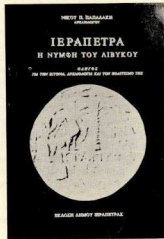

σματα, είναι περίπου επτακόσια. Διακοσμούνται με διάφορα θέματα. Πολλοί επιστήμονες γύρεψαν και γυρεύουν να εντοπίσουν εργαστήρια και ζωγράφους. Οι συγγραφείς του έργου εύχονται, η πρώτη παρουσίαση του πολυάριθμου συγκεντρωμένου υλικού που προσφέρουν να βοηθήσει την έρευνα στην κατεύθυνση αυτή.

Προμυκηναϊκή Θήβα, χωροταξική και οικιστική διάθρωση
 Ντόρα Κόνσολα
 Άθινα 1981

Η μελέτη αυτή, που είναι και διδακτορική διατριβή, στοχεύει στη χωροταξική, πολεοδομική, οικονομική και ιστορική ανασύνθεση των «πόλεων» που υπήρξαν στη θέση της σημερινής Θήβας, στην Πρώιμη και Μέση εποχή του χαλκού (3000-1600 π.Χ. περίπου). Με βάση αυτά τα δεδομένα ερευνώνται οι σχέσεις και η εξέλιξη τους ανάμεσα στη Θήβα και τις άλλες περιοχές της Βοιωτίας. Παράλληλα διερευνώνται οι παράγοντες και η σταδιακή ενεργοποίησή τους, που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της Θήβας στα Μυκηναϊκά χρόνια, σ' ένα από τα πιο σημαντικά κέντρα της περιόδου.

Ίεράπετρα ή νύμφη του Λιθικού
 Νίκος Παπαδάκης
 Έκδ. Δήμου Ίεράπετρας, 1982

Κυκλοφόρησε από τη Δήμο Ίεράπετρας σύντομος οδηγός της πόλης από τον αρχαιολόγο Ν. Παπαδάκη. Πρόκειται για ένα σύντομο αλλά περιεκτικό «πολιτιστικό οδηγό» που ξεναφέρνει στο φώς την έντονη ιστορική παρουσία της πόλης, ζωντανεμένη με τα μνημεία που έχουν σήμερα επιβιώσει. Ο οδηγός περιέχει χάρτη της Κρήτης, ρυμοτομικό σχέδιο της Ίεράπετρας και πολλές φωτογραφίες.

Νεοελληνικά κεραμοουργήματα καλλιτεχνών του «Κεραμεικού» σε ύδατογραφίες του Σιμονάκη
 Νίκος Γρηγοράκης
 Ύακινθος, Άθινα 1980.

Με την εύκαιρία αναδρομικής έκθεσης με έργα κεραμεικής-ζωγραφικής των Βαλασμάκη, Έλστερ, Μαρτζουβάνη, Σιμονάκη, εκδόθηκε από τη γκαλερί Ύακινθος λεύκιμμα που περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικά έργα των καλλιτεχνών που εργάστηκαν στο καλλιτεχνικό εργαστήριό του «Κεραμεικού» την περίοδο 1930-1942. Ίδιαίτερη σημασία αποκτούν οι ύδατογραφίες του Σιμονάκη που διασώζουν τους καλλιτεχνικούς ρυθμούς

πού κυριάρχησαν στην πλούσια παραγωγή του καλλιτεχνικού εργαστηρίου του «Κεραμικού». Μία σύντομη αναφορά στις κεραμοπλαστικές προσπάθειες που έγιναν στον τόπο μας στις αρχές του αιώνα κατατοπίζει τον ενδιαφερόμενο για την προσφορά του «Κεραμικού» στην καλλιτεχνική κεραμική.

Μία πολύτιμη γλυπτοθήκη, το Α΄ νεκροταφείο Ἀθηνών

Στ. Λυδάκη
Ἰδρυμα Αἰθθητικής Μιχαήλ, Ἀθήνα
1981

Τό Α΄ νεκροταφείο Ἀθηνών, πού δημιουργήθηκε τό 1850, ἀποτελεῖ μία σημαντική συλλογή ἀπό ἔργα τέχνης (βλ. Χαλαπέα) καί ἀπό ἱστορικές μνημεῖα τῆς πόλης. Τό λεύκωμα αὐτό περιλαμβάνει 115 φωτογραφίες μνημείων.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΕΣ

Βαρβαρότητες καί πῶς νά τίς ἀποφύγουμε

Δημοσιεύτηκε πρόσφατα τό προσέχδιο τοῦ νέου Γ.Ο.Κ. : Ἄρθρο 4 «προστασία τοῦ φυσικοῦ καί πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος» παραθετοῦμε τίς παραγράφους 1, 2 καί 3, Κεφάλαιο Α ἄρθρο 3 «ἐκπόνηση καί ἐγκρι-

ση Γεν. Πολεοδομικοῦ Σχεδίου», παράγραφος 1.

Ἄρθρο 4

Προστασία τοῦ φυσικοῦ καί πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος:

4.1 Μέ Π. Διατάγματα πού ἐκδίδονται μετά ἀπό πρόταση τῶν ἀρμοδίων Ὑπουργῶν μέ ἀπολογημένη ἔκθεση τῆς ἀρμόδιας ὑπηρεσίας καί μέ τήν σύμφωνη γνώμη τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητας μπορούν νά χαρακτηρίζονται οἰκισμῶ, τμήματα οἰκισμῶ ἢ καί κτίρια πού ἔχουν ἰσχυροῦ ἱστορικό, πολεοδομικό, ἀρχιτεκτονικό, ἢ γενικά πολιτιστικό ἐνδιαφέρον, ὡς διατηρητέα καί νά τοῦς παρέχεται ἰσχυρῆ προστασία.

4.2 Εἰδικά οἰκοδομικά κανονισμοί μπορούν νά θεσπίζονται περιορισμός, ὑποχρέωσης καί προνομῶ νά τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ καί πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος ὡς παρέκκλιση ἀπό κάθε γενική καί εἰδική σχετική διάταξη. Ἡ ἔκδοση τῶν κανονισμῶν γίνεται μέ Π. Δ/τα καί μέ σύμφωνη γνώμη τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητας.

4.3 Στοιχεῖα σύμφωνα μέ τήν παρ. 4.1 διατηρητέους οἰκισμοῦ, ὡς ἀρχιτεκτονικές μελέτες, τῶν κτιρίων, πού πρόκειται νά ἀνεγερθοῦν, καθώς καί ἢ προσαρμῶν τους, ἀπό τὸν περιβάλλον, ἐλέγχονται ἀπό τήν ΕΓΠΕ.

Ἄρθρο 3

Ἐκπόνηση καί ἔγκριση Γεν. Πολεοδομικοῦ Σχεδίου

1. Ἡ κίνηση τῆς διαδικασίας σύνταξης τοῦ γενικοῦ πολεοδομικοῦ σχεδίου γίνεται μέ πρωτοβουλία τοῦ οἰκισμοῦ Δήμου ἢ Κοινότητας ἢ περισσότερο Δήμου ἢ Κοινότητας ἀπό κοινῶ. Μπορεῖ ἐπίσης νά κινήσει ἡ διαδικασία καί ἀπό τὸ Ὑπουργεῖο Χωροταξίας, Οἰκισμοῦ καί Περιβάλλοντος μετά ἀπό σχετική ἐνημέρωση τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητας. Γιά τήν κίνηση τῆς διαδικασίας δημοσιεύεται στήν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνητικῆς ἀπόφασης τοῦ Ὑπουργοῦ Χωροταξίας, Οἰκισμοῦ καί Περιβάλλοντος, πού προσδιορίζει καί τὸ δικαίωμα τῆς περιοχῆς τοῦ Γενικοῦ Πολεοδομικοῦ Σχεδίου.

Ἐχοῦμε νά παρατηρήσουμε ὅτι: α) Ἡ προστασία δέν πρέπει νά ἀποτελεῖ μνημονιακή ἐνέργεια. Εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐνταξή τῆς ὡς ἕναν ἐνιαῖο γενικό πολεοδομικό σχεδιασμό προκειμένου νά καταστεί ἐνέργεια μέ συνέπεια. β) Στίς περιπτώσεις παραδοσιακῶν οἰκισμῶν καί ἱστορικῶν κέντρων μεγάλων πόλεων ὅπου τὰ κτίσματα κινδυνεύουν ἀμεσα λόγω μεγάλων οικονομικῶν συμφερόντων, ἡ προστασία καί διατήρηση εἶναι **ἐπιτακτική** καί **ἐπείγουσα** γ) Στήν περίπτωση πού ἡ γνώμη τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητας εἶναι δεσμευτική γιά τήν ἔκδοση Π.Δ. ὑπάρχει κίνδυνος γ1) Οἱ Δήμοι καί οἱ Κοινότητες, συνεχίζοντας νά ἀντιδρῶν ὡς ὅπου οἰκισμῶν χαρακτηρισμῶ (ἐλάχιστες περιπτώσεις προτάσεων γιά μελέτες προστασίας ἔχουν γίνει: Ἰθάκη, Μόλυθος, Ρέθυμνο) νά μπλοκάρουν κάθε ἐνέργεια, γ2) εἴν δέν νομοθετηθοῦν οἱ μελέτες μέ Π.Δ. ὑπάρχει κίνδυνος ἡ προστασία νά συνεχίσει τή μορφοποίηση δηλ. τῆ νέκρωση τῶν διατηρητέων, χωρίς νά τὰ ἐντάσει ὡς ἕνα σύγχρονο συγκροτημένο πρόγραμμα.

Τοῦς κινδύνους αὐτοῦς ἐπισημαίνουμε γιάτί τό φύλλο τῆς 25 Ἰουλίου 1982 (σελ.4) τό «ΘΑΡΡΟΣ» τοῦ Ἄργους δημοσιεύει ἕνα κείμενο τοῦ Νομάρχη κ. Εὐθ. Μασσαρά ἀπό τό ὅτιο παραθετοῦμε μερικά ἀποσπάσματα — χωρῆς σχόλια.

... Ἀναλυτικά στό κείμενο σέλιος τοῦ θέματος οἱ ἰδιοκτίτες τῶν κτιρίων πού ἔχουν χαρακτηρισεῖ ὡς διατηρητέα, οἱ πολιτιστικοῖ φορεῖς, οἱ ἀρμόδιοι τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, μπορούν καί πρέπει νά ὑποβάλλουν προτάσεις ἢ ἔκθετες μέ συγκεκριμένα στοιχεία πού θά βοηθήσουν στήν τεκμηρίωση τοῦ τελικοῦ χαρακτηρισμοῦ ἐνός κτιρίου ὡς διατηρητέο ἢ ὄχι. Καί ἄν πραγματικά ὑπάρξουν κτίρια τὰ ὅποια χαρακτηρίστηκαν διατηρητέα ἐνῶ δέν συγκεντρῶνουν τό στοιχεῖο πού ἀπαιτοῦνται γι' αὐτό τὸν χαρακτηρισμῶ ὡς ἀποχρησιμοποιῶν. Καί ἄν βρεθοῦν κάποια ἄλλα πού δέν περιλαμβάνονται στήν ἀπόφαση, θά δοθεῖ ἡ δυνατότητα νά διασωθοῦν.

Κί ὅταν αὐτή ἡ Πολιτική ἀποκληρωθεῖ, ἀσφαλῶς θά μέ εὐνοιασθῶν καί δέ θά μέας καταργηθοῦν τὰ τὰ παιδιὰ μας».

Ὁ Νομάρχη
Εὐθ. Μασσαράς

Μπράβο στό Δήμαρχο Ἡρακλείου

1. Χρονολογημένη κρίση στήν πρόσοψη τοῦ κτιρίου (1843).

Μέ ἀπόφαση ΥΠΠΕ/ΓΔΠΑ/ΔΙΛΑΠ/Γ/24937/1118/16-7-79, τό κτίριο τῆς ὁδοῦ Ἀλμπερτ 17 στό Ἡράκλειο Κρήτης κηρύχθηκε διατηρητέο μνημεῖο. Πρόκειται γιά τό κτίριο τῆς Ἱταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς (Κονάκι Ἐμμερτά Ἐφέντη) πού χρονολο-

γείται χάρη σε μία κρίνη (που φέρει την ημερομηνία 1843) πριν από το 1843. Στην 'Ιταλική 'Αρχαιολογική Σχολή ανήκει ένα σύμπλεγμα κτιρίων με κατοψη σε σχήμα Π. Στην πρόσοψη, ανάμεσα στα δύο άκριανά κτίρια υπήρχε ένα μικρό κτίσμα που ανήκε στον πολιτικό μηχανικό κ. Γ. Καστρινάκη, ο οποίος το κατεδάφισε, κόβοντας και μία λεμονιά που υπήρχε στην αύλη, προκειμένου να αναγεγρθεί στο χώρο αυτό πολυώροφη οικοδομή. Δυστυχώς από το κτιριακό συγκρότημα της οδού 'Αλμπερτ μόνο το κτίριο της 'Ιταλικής 'Αρχαιολογικής Σχολής έχει κριθεί διατηρητέο. 'Ετσι, γιά ένα χρονικό διάστημα κινδύνεψε, πλάι στο κρημμένο μνημείο —που τόσο σωστά έχει συντηρηθεί, με απόλυτο σεβασμό στο ύψος και στα υλικά του: τό βοτσαλωτό ψηφιδωτό της αύλης συμπληρώθηκε όπου είχε καταστραφεί, πλάκες από παρόλοθο άφαιρέθηκαν, καθαρίστηκαν και επανατοποθετήθηκαν, τό καφασωτό τών παραθύρων ξαναφτιάχτηκε— να αναγεγρθεί ένα πενταώροφο «τέρας».

'Εδώ επισημαίνουμε τήν εύστοχη παρέμβαση του Δημάρχου 'Ηρακλείου και τόν εύεργετικό του ρόλο στη διάσωση τών ελάχιστων στοιχείων που

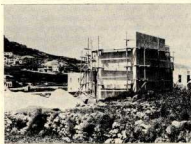
2. 'Η αύλη του κτιρίου της 'Ιταλικής 'Αρχαιολογικής Σχολής με τό ψηφιδωτό δάπεδο.

3. Το κτίριο της Σχολής «Κονκί 'Εμριτζά 'Ερέντη». 'Η είσοδος στην αύλη και δεξιά (βέλος) τό χτίσμα που κατεδαφίστηκε προκειμένου να αναγεγρθεί νέο στή θέση του.

άπομεινον από τίς ιστορικές μνημές τής πόλης και από τόν χαρακτήρα της. Στίς 9-4-82, χάρη στη δραστηκή παρέμβαση του Δημάρχου 'Ηρακλείου, όρισμένοι όροι επίβληθηκαν στην άνοικοδόμηση του κτιρίου Καστρινάκη λόγω «τής άμεσης γεινιάσσης του με τό νεότερο κρημμένο μνημείο»: τό νέο κτίριο δέν θά ξεπεράσει τούς δύο όρους και θά διατηρηθεί ό μικρός κήπος. 'Ετσι ελπίζεται ότι μία βαρβαρότητα θά άποφευχθεί στο κέντρο μίας πόλης που άσφυκτιά.

‘Ενα τσιμεντένιο τέρας ανάμεσα στά κυκλαδίτικα σπιτάκια

‘Ο τσιμεντένιος όγκος του κτιρίου του Ο.Τ.Ε. ανάμεσα στά λευκά κυκλαδίτικα σπιτάκια του χωριού 'Ανω Μερά.

Σέ μία λιτή και γραφική πλατιούλα, πού τήν περιβάλλουν μερικά άπείριτα παραδοσιακά καφεενεδίκια, κάμπωσα παλιά δένδρα και τό περίφημο μοναστήρι της Τρουλιανής, θαύμα κυκλαδίτικης άρχιτεκτονικής γραφής, παρά τίς «βελτιώσεις» τών πιστών και εύπόρων δωρωτών (άλλαγή τής θραειάς μοναστηριακής αλύοportας του 18ου αιώνα, επικάλυψη όλης τής πρόσοψης τής εκκλησίας του μοναστηριού με μαρμαρινες πλάκες, ύψωση πολυδακτυλίου περιέρου καμπαναριού κ.λ.π.), στο χωριό 'Ανω Μερά Μυκόνου με τούς ελάχιστους κατοίκους και τή μηδισμινή έμπορική ζωή άνυψώνεται αύτή τή στιγμή αυτό τό αββάδικο κακόγιστο και όγκώδες μεποχτίριο γιά τίς ... ανάγκες του Ο.Τ.Ε.!

Μανώλης Πεταλλάς

ΕΚΘΕΣΗ

‘Ο κόλλος και τό λιμάνι τής Θεσσαλονίκης. 'Ιουνίου 1917.

‘Η έκθεση του Γάλλου καλλιτέχνη Emile Gerlach έξαιρετικου ιστορικού και άρχαιολογικού ένδιαφέροντος γιά τή Θεσσαλονίκη.

'Από τίς 6 ώς τίς 23 Μαΐου στην αίθουσα έκθέσεως τής 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών παρουσιάσθηκαν 47 άκουαρέλες και σέπες του ζωγράφου Emile Gerlach μέ θέματα από τή Θεσσαλονίκη και τή Μακεδονική ύπαιθρο. Τό εσχωριστό ένδιαφέρον πού δίκαια προκάλεσαν τό έργα του γάλλου καλλιτέχνη δέν όφείλεται άπλά και μόνο στην πρόβλεψη και αισθητική όξία τους, αλλά στις μνήμες πού ζωντάνεψε γιά τήν παλιά ζωή και ιστορία τής πόλης.

'Ο Emile Gerlach, άγνωστος σχεδόν μέχρι τώρα στην 'Ελλάδα, χάρη σε πρωτοβουλία τής οικογένειάς του και τό Γαλλικού Προξενείου στη Θεσσαλονίκη, άπόκτησε ιδιαίτερη ύπόσταση γιά τήν πόλη μας, με τό περιεχόμενο τών έργων του πού έχουν τήν τύχη «νά μιλούν τή δική τους ιστορία» και νά επιβιώνουν ανάμεσα σε άλλα παρόμοια.

'Ο γάλλος ζωγράφος γεννήθηκε στο Nancy τό 1875 και πέθανε, έδώ και άρκετά χρόνια, τό 1952, στο Lunigny. Σύμφωνα με πληροφορίες τών δικών του υπήρχε φοιτητής τής Σχολής Καλών Τεχνών στο Παρίσι, χωρίς ποτέ νά ολοκληρώσει τίς σπουδές του, γιαντί δέν σκόπευε νά ασχοληθεί σοβαρά με τή ζωγραφική. Οι επαγγελματικές του ύποχρεώσεις του έδω-

σαν την εύκαιρία να ταξιδέψει και να γνωρίσει διάφορες χώρες, όπως τό Γαλλικό Κογκό και την Ίσπανία. Ο κρυφός και διαρκής πόθος του για καινούργιους τόπους τον ώθησαν να άποαστεί κατά τόν α΄ παγκόσμιο πόλεμο στη Θεσσαλονίκη, όπου έφτασε στις 17 του Άπριλίου του 1917 και παρέμεινε μέχρι τόν Ιούλιο.

Μέ την ιδιότητα του τοπογράφου διασχίζει τη Μακεδονία για ένα δολόκληρο μήνα και άποτυπώνει τις ταξιδιωτικές του έντυπώσεις σε μία σειρά από σέπες και άκουαρέλες. Έπιστρέφοντας στη Θεσσαλονίκη άφιερώνει τόν έλευθερο χρόνο στη γνωριμία της πόλης πού, με τό γραφικό και κομποπολιτικό χαρακτήρα της, τόν έλκυει ιδιαίτερα.

Ο Émile Gerlach, σάν τούς ρομαντικούς καλλιτέχνες του 19^{ου} αιώνα, έρχεται με τό έργο του να άποκαλύψει την ταυτότητα της πόλης και να καταγράψει με σχολαστικότητα τά λαμπρά μνημεία της σε μία από τις

Τό τζαμί του Χαμζό-Μπέη (Μουσταφά)

πίο ταραχώδεις περιόδους της Ιστορίας της, χωρίς τάσεις εξιδανίκευσης και άναγωγής σε Ιστορικά πλαίσια. Όστόσο μακριά από την Ιστορική ιδεαλιστική και ρομαντική τοπογραφία κατορθώνει να δημιουργήσει ειλικόνες καθημερινότητας με άπόλυτη φυσικότητα και γνήσιο αυθορμητισμό. Στις ύδατογραφίες του βρίσκουμε με άπόλυτο σεβασμό και εύαισθησία σκηνές και στιγμιότυπα από τη ζωή της εποχής, εικόνες παραδοσιακής άρχιτεκτονικής, λαϊκές ένδυμασίες και άσχαλίες τών κατοίκων. Οι πίνακες του κάνουν να περνούν μπροστά στά μάτια μας σίπια πασάδων και αγάδων, βυζαντινές εκκλησίες, στενοσόκακα και άπόψεις της Θεσσαλονικής, της Βέρροιας, της Έδεσσας, της Σκύδρας και τοπία από τό Λιποχώρι. Όλα αυτά γεμάτα φώς και ζωή, γεμάτα ζωντάνια πού προκαλούν όπως λέει και ό Χ.Λ. για μέθεξη στη ζωή τών περασμένων'.

Τά έργα του με τά άραιά φωτεινά

Σκηνή σε τουρκικό μαγαζί.

χρώματα, τό ρόλο του χώρου, της ρυθμικής σύνθεση, μάς μεταφέρουν σε παλιότερες περιόδους, στις αναζητήσεις τών γάλλων τοπογράφων του 19^{ου} αιώνα. Οι άκουαρέλες του δουλεμένες με κάποια λεπτομερή άπόδοση τών θεμάτων, άποτελούν περιήγηση σε γωνίες της πόλης, όπως ήταν μία φορά... σήμερα γνωστές μόνο από παλιές φωτογραφίες και διηγήσεις. Τό έργο του, πού μοιάζει με φωτογραφική άπότύπωση, έρχεται να συμπληρώσει και να ζωντανέψει με τη χρωματική και αισθητική του άξια τό φωτογραφικό ύλικό από τήν ίδια εποχή. «Έίναι αξιολοθάμαστο τό γεγονός ότι ένας στρατιώτης, όπως ό καλλιτέχνης, έχοντας επίγνωση της δίνης στην όποια περιέπιεσε ό κόσμος στόν α΄ παγκόσμιο πόλεμο, κατόρθωσε να δώσει μία τόσο ζωηρή ειρηνική άπεικόνιση της πόλης, μία τόσο πιστή και φωτεινή άπόδοση της ύπαιθρου».

Βρισκ κοντά στό Γεντι-Κουλέ. Ιούλιος 1917.

δελτίο συνδρομής

Νά άποσταλεί συμπληρωμένο και συνοδευμένο από τό αντίτιμο της συνδρομής στά γραφεία του περιοδικού **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** όδός Άδριανού 72, Άθήνα τ.τ. 117, τηλ. 325.32.46

Έπιθύμω νά έγγραφώ συνδρομητής για ένα χρόνο — 4 τεύχη — από τό τεύχος άριθμ...

Συνδρομή έσωτερικού: Δρχ. 1.000. Όργανισμών και Ν.Π.Δ.Δ.: Δρχ. 1.500. Έξωτερικού (άεροπ.): Εύρώπη \$ 20, Άμερική — Καναδάς \$ 22, Άυστραλία \$ 24.

Τρόπος πληρωμής: Ταχυδρομική ή τραπεζική έπιταγή στό περιοδικό **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** Άδριανού 72, Άθήνα τ.τ. 117.

Έπώνυμο ..... Όνομα .....
 Όδός ..... Άριθμός .....
 Πόλη ..... Τ.Τ. .... Χώρα .....
 Ημερομ. .... Υπογραφή .....

Τάφος του Τζανέτ Μπασμά Μπέη (Dzenet Bababey) οδός Κασσανδρού. Ιούνιος 1917.

Πριν κλείσουμε όμως τό μικρό αυτό σημείωμα γιά τόν γάλλο καλλιτέχνη, σκόπιμο θάταν νά αναφερθούμε και στην καλλιτεχνική του δημιουργία, έτσι όπως αυτή προκύπτει από τις διάφορες πληροφορίες και αναδρομικές εκθέσεις του. Ο Emile Gerlach υπήρξε ένας κατ' έξοχήν άκουαρελίστας ζωγράφος όχι μόνο στά έργα της περιόδου της Μακεδονίας, αλλά και τού Lunivign (1932-1952) όπου τελικά είχε άποσπρθεί. Ή γνωριμία του μέ μερικές άκουαρέλες τού Corot στό Αίλειο της Βόρειας Γαλλίας (1911-1914) φαίνεται ότι έπηρέασε σημαντικά τή δουλειά του. «Γενικά ό,τι χαρακτηρίζει τόν καλλιτέχνη στίς πύ άντιπροσωπευτικές του

Τάφος τού Αλή Ριζά Μπέη.

προσπάθειες είναι ή αγάπη του γιά ζωγραφική στό ύπαιθρο. Ο νατουραλισμός στην απόδοση των θεμάτων, σέ συνδυασμό μέ τήν έκφραστικότητα τού χρώματος και τήν ένταση της φωτεινής πηγής άποτελούν τά βασικά στοιχεία τής ζωγραφικής γλώσσας τού Emile Gerlach³.

Τά έργα τού καλλιτέχνη από τήν περίοδο της Μακεδονίας, 140 άκουαρέλες και σέπες πού μετέφερε μαζί του στη Γαλλία, λίγο πριν τήν πυρκαγιά τού Αύγουστου 1917, θά πρέπει νά τά δούμε σάν καταγραφή έντυπωτικών διωμάτων και άναμνήσεων, σά σημειώσεις ένός ταξιδιωτικού και ιστορικού χρονικού. Ίδιαίτερα όμως γιά μάς οι φωτεινές και παραστατι-

Έσωτερικό της Αγίας Αικατερίνης.

κές άκουαρέλες άποτελούν πολύτιμα τεκμήρια μιάς κληρονομιάς πού γιά πάντα έχει χαθεί και πού δέν ήταν δυνατόν ό ζωγράφος νά συνειδητοποιούσε τήν προσφορά τού όταν τις φιλοτεχνούσε.

Σημειώσεις.

1. Άρθρο τού Χ. Λαμπρινού στη «Μακεδονία» 11 Μαΐου 1962, σ. 2.

2. Άλλες άρθρο τού Ίδιου.

3. Κατάλογος της Έκθεσης τού Gerlach στην Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών Θεσσαλονίκης.

Μαρία Καμπούρη-Βαμβούκου

Τά έργα αυτά άνήκουν στην πινακοθήκη της Έταιρείας Μακεδονικών Σπουδών.

subscription

To be mailed completed and accompanied by the remittance value to **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ Magazine, 72 Adrianou str., Athens T.T. 117, Greece, tel. 325.32.46**

I would like to subscribe to your publication for 1 year — 4 issues — from issue No...

Subscription price: Greece \$ 17, Organizations \$ 25, Europe \$ 20, USA - Canada \$ 22, Australia \$ 24.

Payment: money order or bank manager's check to **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ Magazine, 72 Adrianou Str., Athens T.T. 117 GREECE.**

Surname ..... Name .....

Street - No ..... City .....

Country ..... Mail-code .....

Date ..... Signature .....